

Варіант

БІБЛІОТЕКА

ПОПУЛЯРНО-НАУКОВИХ ВИКЛАДІВ

під редакцією

ОМЕЛІАНА ТЕРЛЕЦЬКОГО.

Ч. 12.

Всенародне право на землю та промислова майбутність України

написав

ОЛЕКСАНДЕР МИЦЮК

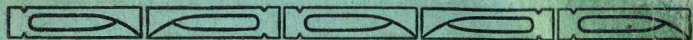
47

— — —
ЛЬВІВ, 1921.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Накладом Української Книгарні і Антикварні у Львові.
З друкарні „Діла” — Львів, Ринок ч. 10.

x 811.24 (24ч) + 403 (24ч) 5

В Бібліотеці „Знання“ появилися досі такі випуски:

Ч. 1. Ом. Терлецький: „Як будував і як руйнував український народ“.

Ч. 2. Др. Ол. Тисовський: „Мир і війна у мурашок“.

Ч. 3. Ол. Мицюк: „Земельні реформи на Україні“.

Ч. 4. Вол. Дорошенко: „Шевченко і його думки про громадські справи“.

Ч. 5. Др. Ів. Раковський: „Які люде живуть на нашій землі?“

Ч. 6. Ом. Терлецький: „Кінець світа“.

Ч. 7. М. Галушинський: „Одиниця і громада“.

Ч. 8. Ол. Мицюк: „Як боролося українське селянство за землю“.

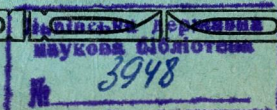
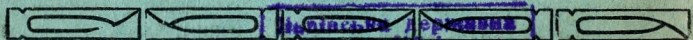
Ч. 9. Др. Іван Куровець: „Здоровля хати, обійстя і села“.

Ч. 10. Др. Мирон Кордуба: Простір і населення України.

Ч. 11. Ол. Мицюк: Індивідуалізм та колективізм українських хліборобів.

Приготовляється до друку:

Ч. 13 Р. Лашенко: Кобзарі і лірники на Великій Україні.

сб 10

Зроби

Львів. Бібліотека
АН. УРСР
134
~~БІБЛІОТЕКА
Українського Народного
Робітничого Дому
у Львові~~

Всенародне право на землю та промислова майбутність України.

Під час революції на Україні проголошено всенародне право на землю — право кожного працюючого на таку кількість землі, яку він може обробити своїми руками. Цим досягнуто те, що з одного боку скасована не лише поміщицька земельна власність, а й понадтрудова — надвишки заможних селян, „куркулів“, які через це увійшли в ряди трудового селянства; з другого — і робітництво припинених шахт, фабрик, заводів, одним словом промисловости, тікаючи від голоду, ішло на підставі того ж права на село, теж в ряди трудовиків селян.

Та в той час, як отой перший процес, процес „розкуркулювання“ сільських дукарів некорисно відбивається тільки на продукції, другий процес, процес „розпролетаризації“, висловлюючись і тут більшевицьким терміном, крім продукції некорисно відбивається також і на націоналізації промисловости. Можна побоюватися, що промисловість на нашій землі стане для нас, під оглядом національності працюючих в ній, чужонаціональною.

А тим часом заповнення обох сторін господарчого життя України — сільського господарства і промисловости — в переважній мірі своїм українським елементом повинно бути завданням нації, що гармонично розвиває всі сили свого організму.

Як стоїть отця справа на Україні в звязку з тим розв'язанням земельного питання, ми й хочемо розглянути в нашій книжечці.

1. Як складалася думка про всенародне право.

Приблизно в шістьдесятих—сімдесятих роках минулого століття, яскраво зазначилися дві, хоча й соціалістичні, але у всякім разі ріжні течії — марксизма і народництва.

Куди пристати? ставили собі питання співчуваючі революційному рухові люде. Марксизм причаровував своєю „науковістю“, науковим соціалізмом, за котрим іде велика міліонова маса робітників в Західній Європі...

Але, народництво, що воно таке?

Соціалісти-народники здавна вирішили для себе в позитивнім напрямі це питання, яке довгий час негативно вирішували марксісти. Народники стали на тому, що наше селянство в своїй масі здатне яко таке, щоби перейнятися соціалістичними думками. Для цього йому зовсім не потрібна пролетаризація, повне обезземелення та перехід на становище наймитів. Не одмовляючися від пропаганди соціалістичних думок між робітництвом, бачили народники головну опору для соціалістично-

го руху в Росії саме в селянських масах. Старалися вони зв'язати революційний рух із безпосередніми інтересами селянства, з його поглядами на землю, звертаючи свою увагу на те, що в селян збереглися общинні поняття та звички. Ми наводимо тут характеристичні для українського революційного народництва другої половини 70-х років погляди Стефановича: „Наш мужик виключно хлібороб... Общинний дух великоруського й українського народу виявляється у всіх проявах його життя... Ідея справедливості керує громадою у вирішуванні всіх громадських справ, чи буде це переділ землі між її членами, чи полагодження спорів. Великоруська й українська народности ховають у собі здорові життєві завдання дальшого розвитку соціалістично-економічних форм в дусі засад, що з давен-давна лежали в основі їх життя...“ Тому він вимагає: 1) переходу всіх земель з приватної власності на власність народніх общин, які вони є в нашій часі, 2) самостійності великоруського „міра“ або української „громади“ у вирішуванні всіх громадських справ, тобто скасування держави...

„Нам нічого більше не застається, як стати рука в руку з нашим народом, який він єсть. Може кому видається, що ми бачимо в народі самі відрадні прикмети, а інших не хочемо добачувати. Зовсім ні... Справа соціальної революції та її успіх вимагають організації передовсім серед самого народу. Соціалісти повинні виступити ініціаторами в справі зорганізування народніх сил...“ Революційне народництво, взявши було гору над марксизмом в

другій половині 70-х років, само розкололося на північне — російське й південне — українське. „Південна“ (українська) група народників-бунтарів брала селян такими, якими вони були, і надавала революційного значіння тільки організації селянських бунтів, в основі котрих повинно було лежати домагання переходу землі в селянські руки.

Соціялісти-революціонери не називали селянство дрібною буржуазією, як те робили соціал-демократи, а відносили до робітничої верстви, до працюючого люду всякого, хто живе своєю власною працею — промисловою чи хліборобською — однаково. Вони завважали, що дрібне селянське господарство не тільки не зникає у нас, як то доводили соц.-дем., а навпаки бере верх над більшим господарством. Соціялісти-революціонери вказували далі, що програма соціал-демократів, не виступаючи проти концентрації, скуповування землі поміщиками й капіталістами, корисна поміщикам, бо розв'язує їм руки, а некорисна для трудового селянства. В протилежність до соціал-демократів соціялісти-революціонери в своїй програмі домагалися: негайного одібрання землі у великих землевласників і передачі всієї землі в спільне урівнююче користування всього працюючого населення, й скасування купівлі й продажу землі, бо селянство дивиться на землю як на „загальне добро“ всього народу. Соціялісти-революціонери приповідали загальне народне повстання проти капіталістів, поміщиків, жмикроутів-куркулів і питали соціал-демократів в тім і відомого потім Леніна: „А що, як прийде справді народне повстання великомілю-

нового народу, невже соціал-демократи думають, що й тоді справа обмежиться самими ж малими прирізками землі?"

Тимчасом чим ближче до нашого часу, тим більше вияснялися наслідки теоретичного спору між народниками (с-р) з одного боку і марксистами (с-д) з другого з приводу промислового розвитку та земельних відносин. Та хоч марксисти в обсягу промислового розвитку й не мають підстави святкувати повну перемогу, бо концентрація і вгорі не йде далі відомих меж, а внизу більші підприємства не все можуть витіснити менші, то й народникам приходится признати, що їхнім колишнім мріям про своєрідний промисловий розвиток України таї Росії в житті не знайшлося місця.

Що до тенденцій індустріального розвитку обидва напрямки погодилися, причім, як показалося, марксисти були ближче до правди. „Але життя“, говорить вихований на марксизмі вчений М. І. Туган Барановський, „довело, що в області хліборобства нічого схожого на випірання селянського хазяйства капіталістичним поміщицьким господарством не спостерігається“. В 1903 році відомий теоретик марксистського табору П. Маслов рішуче відмовляється від прямолінійного приложення Марксової системи до характеристики існуючих у нас земельних відносин. Він констатує випірання, дрібним селянським господарством поміщицько капіталістичного і зрівняння крест'янських мас. Правовірна марксистська схема, котра недавно ще панувала в земельній теорії світової соціал-демокра-

тії, втрачала поволі свій вплив. Показалося, що в справі розвитку земельних відносин мають рацію не марксісти а народники. Народницьку програму, як я вже згадував, переводили під час революції 1917 – 20 рр. і соціал-демократи як на Україні, так і (більшевики) в Московщині.

Даючи селянству землю, а робітництву поліпшення умов заробітку, соціялісти-революціонери стали дійсно селянською партією і притім найчисленнішою. В 1905 році вони відиграли найповажнішу ролю, в 1917 році вони одержали переважуючу більшість голосів на всіляких виборах в російські, українські установчі збори, до Центральної Ради і т. д. Їхня програма земельної реформи, так звана „соціялізація землі“, лягла в основу земельного законодавства України й Росії, а ще більше в основу практики. Од нині той клич соціялізації став історичним. І як тим, хто являється його прихильником, так і тим, хто його ненавидить, однаково про нього приходиться говорити.

2. Всенародне право на землю і промислові багатства України.

З глибокої давнини, коли земля не була ще предметом власності, переходилося між людом, що на їй пораяється, переконання, що земля „всім дана“ й повинна бути доступна всім тим, хто шукає на ній приложити свої робочі руки. Т. І. Осадчий констатує, наприклад, що на Київщині до 1500 року не знали власності на землю... „Черкашане, міщане й бояре орють в полі де хочать“. Проф.

М. С. Грушевський констатує, що в XVI віці селяне заявляли, що вони в землі „нічого свого не мають, одно Божіє та господарєво (великого князя)“. Поняття — „господарєво“ накинене феодальним періодом. В 19 віці — серед селян б. Росії, як констатує А. Тун, дуже розпросторений погляд, що земля сотворена Богом і належить народу, а представники влади обов'язані клопотатися про те, щоб увесь нарід міг користуватися „Божою землею“. Як в общинах земля від часу до часу переділяється, так і вся земля, чия б вона не була, мусить переділятися між общинами і станами. Революціонери скористалися цим економічним світоглядом селян, розвивали його й поширювали. На основі його вони збудували теорію соціалізації землі, котра як до світу сонця, як до повітря, так і до землі і води, дає доступ всьому трудовому людови. І не на основі річевих цивільних прав дається той доступ, а на підставі індивідуального — публичного права на землю. До числа прав чоловіка й громадянина, як от свобода віри, недоторканість особи і т. д. в останнім часі долучено ще одно подібне слово — всенародне право кожного на землю.

„На користування землями з їх водами, надземними й підземними природними багатствами мають право всі громадяне У. Н. Республіки, без ріжниць полу, віри і національності, говорить в арт. 3 земельний закон Центральної Ради. Доступ до землі одкритий для всіх працюючих: іди й ори собі з Богом. І не тільки споконвічний хлібороб, що ніколи не розлучався з плугом, а й усі інші,

хто тільки хоче: робітник з фабрики, заводу, міста, залізничник і т. д. І зробім припущення, робінзонаду, які прийняті, за політично-економічних дослідів, що всі українські громадяне схотять використати своє право на землю, припущення для років 1918—21 майже одвічаюче дійсности, бо як ми знаємо, комуністична політика заставила з міст і фабрик, заводів, залізниць і т. п. всіх, хто тільки міг, втікати на село, повинні ж були большевики декретами прикріплять робітників до підприємств, аби вони не спустили цілковито! — які б масова втеча на землю дала наслідки?

Хліборобська нація досі, хліборобською зосталась би й на завжди, але чи територія України дає самі лишень хліборобські перспективи на майбутнє? Хіба ж не Україна давала колишній Росії увесь антрацит (100%), увесь кокс (100%), дві третини всього камяного вугля, стільки ж залізної руди? Хіба ж Україна, маючи 189 цукроварень з 226, або майже 84% всіх цукрових заводів б. Росії, постачала цукор не тільки для Росії, але й для вивозу в чужі держави на експорт. Промислові багатства нашої батьківщини такі великі, що — як каже статистик М. В. Ркліцький — уже тепер рівняються багатству від самого хліборобства. Пішовши ж усі до плуга і землі, на чії руки кинемо ми промисловість нашого краю? Ясно, що віддавши передовсім торгівлю України в чужонаціональні руки, з котрих нині крок за кроком видерає її кооперація, слідом за торгівлею, віддамо й свою фабрично-заводську промисловість, полишимо чужому зайшлому пролетаріатові зайняти її. Що ж із того

вийде, коли передова лава борців за соціалізм у нашій країні буде не наша, — ми вже добре пізнали по часам більшевицького панування на Україні. Чужий для України капіталіст і пролетаріят в українській промисловості — ні, не до цього повинна простувати доцільна національна економічна політика.

Ми повинні прямувати до того, аби не тільки сільське господарство, але й промисловість заповнялася нашими українськими робочими руками. Тому простолінійне здійснення всенародніх прав на землю, коли би наші служачі та робітники з шахт, фабрик та заводів одійшли й осілися на землі, а їхнє місце зайняли б чужонаціональні прихоськи стало б у розріз із нашими національними завданнями в своїй індустрії. Творці й сторонники ідеї соціалізації, шукаючи найбільшої користи для найбільше покривджених людей, передбачали, що лише одна частина населення — хліборобська використає повно своє право, яке випливає із загально-горожанського права на землю. Нехліборобська ж меншість скористає з свого права на землю посередньо, не кидаючи заводів і не йдучи на села. Після поліпшення умов селянського існування через наділення землею, зросте покупна сила селянства, завдяки чому розвинеться фабрично-заводська промисловість, а одночасно значно збільшиться попит на робочі руки й ціна на їх. Тимчасом положення робітника поліпшає ще й від того, що робочий ринок звільниться від напливу сільської голоти, павперів, котрі обнижують ціну на робочі руки й, будучи несвідомими, вносять дезор-

ганізацію в боротьбу робітників за ліпшу майбутність. З природи річи так і мусить статися, що одні будуть з любовю обробляти землю а другі волітимуть працювати в індустрії, бути пролетаріатом, так, що до землі їх і калачем не заманеш. Але мусимо рахуватися з наслідками революції 1917—21 року і більшевицьких способів державно-комуністичного будівництва. Більшевики почали з того, що силою одного розмаху, по виразу Каутського, розбили на дрізочки велику налагоджену індустрію б. Росії, а потім безсильно і без наслідків пробували знову відновити її. Завдяки цьому наша індустрія уявляє з себе тепер цілковиту руїну. Отже служачі й робітники безперечно потягнуть — (це вже набрало й нині загрожуючих розмірів) на село, щоби здійснити і для себе оте всенародне право на землю. І в будучині можемо опинитися перед тим, що люде подекуди будуть забезпечені землею в натруську. По голодній нормі, в той же час індустрію, по мірі її відродження, потоплюватимуть захожі чужі елементи. А тим часом нам треба мати й селянина не бідного, а забезпеченого землею по трудовій нормі, й українського робітника — теж не бідного, котрий би обслуговував області не сільсько-господарської промисловости. Коли б соціалізацію землі прийшлося переводити пляново і в спокійній обстанові, тоді б отсих цілей можна було досягнути за помічу наділення трудовою нормою і залишення за давніми напівтрудовими власниками понад надільних верхів, оподаткованих особливим податком. Але революційні обставини привели до того,

що оповіщені земельні закони Центральної Ради і Директорії, а також земельні декрети комуністів фактично проводило в життя майже само селянство самотужки. Що ж з того вийшло?

4. Як виглядає на ділі розв'язання земельної справи на Україні.

Застанавляючися ще перед революцією 1905 року над пляном переведення земельної реформи по принципу соціалізації, соціалісти-народники передбачали, що земля буде дана не з гори, а захоплена революційним шляхом самим народом з низу. Передбачали вони й хід виконання своєї земельної програми.

Для того, щоб як скорше роздати селянам землю, одібраним у поміщиків поземельним фондом розпоряжаються так, писав у 1905 році д. Новоторжський, що „в першу чергу сільське населення пересовується на ті землі, які нині арендує“. Так виграється в скорості і у видатках: менше прийдеться витрачувати на переселення, коли безземельні і малоземельні пересунуться лишень на сусідні поміщицькі землі.

В тім же 1905 році другий соціаліст народник і відомий статистик В. Віхлаєв з подібного ж приводу писав: „Для багатьох може виникнути питання, та скільки ж років потрібно буде на те, щоб установити для кожної місцевості скільки небудь правильні норми наділу, зробити поземельний катастер і розмежувати землю. Бо нужда не жде, нарід голодує, і вироджується“. І після цього

він відповідає: „В перший момент торжества все-наро́дніх прав на землю межа поширення трудового землекористування означиться сусідством того чи іншого фонду свободних земель“. Низче ми побачимо, що соціялісти-народники, старалися й цю свою земельну програму будувати в згоді з народнім світоглядом, справді вірно підхоплювали те, чим дише трудове селянство.

На всеукраїнським агрономічно-економічним з'їзді в Києві в 1917 році увесь з'їзд був уражений тим місцем доповіді відомого статистика Ркліцького, підтриманого цілком і проф. Мацієвичом, що читав той доклад, в якому говорилося, що наші українські селяне вже мають свою думку що до поділу землі, розділивши насамперед по давньому звичаю між собою панів. Він казав, що єдиного українського земельного фонду бути не може, бо на землю „свого пана“ сторонніх, хоча б і українських людей, — суміжні селяне ніколи не допустять... Я був одним із тих, що збивали це твердження, бо був за плянову систему переведення земельної реформи. Мацієвич, боронячи твердження доповіді, зауважив: „В народній Республіці, де ж возьмете силу проти самого народу? Мусите числитися з ним“. Як зараз побачимо, мали рацію саме Ркліцький і Мацієвич, а не автор цих рядків.

Опріч загального погляду на землю як на дар природи, як на річ нічию, річ Божу, у селян по даним статистичної анкети вольно економічного общества існує ще й так би мовити, конкретизація цього погляду. У кожного села є „свій пан.“ На його землю мають право лишень селяне якогось сусід-

нього села, а більше ніхто в світі. Мають це право, або тому, що підчас визволення селян із кріпацтва від того маєтку не додано селянам усієї потрібної їм частки, — так би мовити — відправлялася історична кривда. Або мають право на землю „свого пана“ тому, що здавна й постійно на тій землі мали приложення своїх робочих рук. Ці мотиви, чи з окрема, чи разом обидва, а як де, то в очах селян саме давали їм право на землю „їхнього пана,“ й селянство не заспокоювалося, поки під боком у них була ще земля „їхнього“ пана. Отці то землі „нашого пана“ в першу чергу селянство й розібрало. Розбирано їх по різних нормах. Подекуди зовсім незначними клаптями, в інших місцях і по нормах вище трудової, оставивши в межах Степової України площі, які ждуть свого заселення, поки що облогуєчи, Розібрало і вщухло, якась своя селянська правда була знайдена, а земельна справа розвязана.

Те, що трапилося далі, треба на мою думку завести в книги, обережно роблячи до того деякі поправки: з тих сел, які „свого пана“ не мають, слід принаймні безземельних направляти в індустрію. Там, де землі „нашого пана“ обмаль, варто оставить одним займанщанам землі по нормі трудовій, а другим, що вже звиклися з думкою про те, що вони землю мають, дати землю в Степовій Україні, переселивши їх на нові місця. Там же, де землі найшлося в такій кількості, що на двір припало понад трудову норму, або зосталося за попередніми власниками в розмірі поверх трудової норми, а як щоніхто не протестує, залишити тому, хто

фактично посідає і „понад надільні“ надвишки, обложивши їх податком в розмірі доходу з понад надільних надвишок.

Так склався дійсний, стан річей після земельних законів Центральної Ради та Директорії, — його я й кладу в основу фактичного поділу. Той же поділ, який склався під час перебування на Україні окупаційної влади московських більшовиків, пройшовши під знаком селянського саботажу, — обробляли землю в розмірі таким, з якого не могли би вже здерти нічого на комуни, — не дав нормального виявлення трудової здібності дворів. Кожний бо двір старався обробляти якомога менше, аби лише прожити родині, і тому то фактичного володіння більшовицького часу брати на увагу не можна. Селянське розв'язання земельної справи, отой розділ землі на основах народньої правди і по селянським же й нормам наділу, само собою простує до того, що зостануться робочі руки й для промисловости індустріальної. Матимемо не лише небідних селян, а після тимчасової скрути будуть небідно жити й робітники, з'українізувавши собою промислові підприємства і надавши цим вложеному в них, міжнародньому по суті капіталу — національний український характер.

Один соціалдемократ, що в кінці 1920 року побував в губерніях Подільській, Херсонській та Катеринославській, розповідає: „Земельне питання вирішено тільки в масштабі села, (навіть не волости). Реформу провадять самі селяне, а тому земельні відносини склалися досить пестрі. В однім селі (слухайте, слухайте!) всю землю взято в пе-

реділ на душі, в другім залишилися земельні відносини в дореволюційному стані, в третім відібрали у тих, хто має вище вказаної норми (норму встановляє село)". Як бачимо, робиться все те, що й повинно робиться: де селяне володіли землею на колективних основах, там вони й тепер так володіють нею, хоч ніхто їм не мішав би перейти до власности; селяне самі найшли найвищу норму поверх якої земля одбірається для безземельних і малоземельних від тих, хто мав надвишку, з якою не мириться правосвідомість села. Словом, самі впорядковують свої земельні відносини.

Мав слухність знаменитий соціаліст-анархіст Бакунін, відомий противник держави, у якої, на його думку, ніколи не було другої ціли, крім узаконення визиску народньої праці пануючими клясами, коли так говорив: „Нарід здатний після революції влаштуватися самостійно.“ „Нарід мусить сам зробити революцію під оглядом економічним, — говорив соціаліст-народник Желябов — а правительство мусить тільки санкціонувати економічну рівність.“

Так і є: на ґрунті земельнім нарід зумів найти свою просту, не математично точну, але його задовольняючу правду. Земля в руках селян. В формах тих, до яких він дозрів. Земельне питання розв'язане. Опанованою землею селянин володіє уже четвертий рік не на основі власности, а на основі користування. Минув час недовгий, але коли зважити на революційні переживання, то він і не короткий. Він залишив свій слід в душі народній... Час бо має правотворче значіння.

Державі лишається занотувати, записати в книги, що зложилося; санкціонувати (ствердити); інакше їй самій же буде гірше.

5. Що далі робити?

В ділі розв'язання земельного питання є дві сторони. З одного боку потрібно скасувати не-трудове, більше земельне володіння, а землю як знаряддя продукції передати тим, хто її обробляє своїми руками, знищивши таким чином безземельне та малоземельне селянство і зробивши всіх селян трудовими середняками. Це є передумова другої сторони аграрної реформи, підвищення урожайності ґрунтів, збільшення продукції селянського господарства, що одним словом зветься інтенсифікацією господарства. Треба зробити так, щоб і земля більше приносила хліборобові, щоби збільшилася продукційність ґрунту і щоби праця провадилася не голими руками і не первістним способом, а згідно з останнім словом техніки, щоби робочі руки були узброєні більше чи менше удосконаленими машинами, треба словом, щоби збільшилася й продукційність праці. Побільшення продукційності ґрунтів і продукційності праці в своїй сумі дає те, що зветься підвищенням продукційності народнього господарства.

Найпростішим способом боротьби з селянськими злиднями є збільшення селянських наділів, що одним махом революції й було зроблене. Та ця міра має тільки характер тимчасовий, бо через де кілька десятиліть, а найдалі через одно поко-

ління, тому, що на одну людину з кожним роком усе менше і менше припадає земної поверхні, землі знов стане за мало, а прирізати вже буде ні звідки — переселитися нікуди. Тож поширення селянського землеволодіння, яке ми маємо тепер у нас на Україні, хоч і має величезне значіння, але на далеку мету це є тільки півміра. По розв'язанню земельного питання через побільшення площі трудового селянства, неминуче повстає слідом за цим нове земельне питання, справа інтенсифікації. Порішення цієї справи й буде нарешті радикальним розв'язанням земельного питання, але для розв'язання його цим разом потрібні вже заходи іншого порядку, які ділають не відразу, а поволі, протягом десятиліть.

Необхідно підвищити продуктивність ґрунтів, а також продуктивність праці. Та цим поліпшенням сільсько-господарської техніки прийдемо ми до інтенсифікації тільки тоді, коли одночасно піднімемо освітній рівень селянства, усталимо за ним правне положення господаря в своїм краї, коли нарешті розвинемо політичну, громадську та економічну його самодіяльність. Особливо останню, яка виливається в форму розвитку цілого ряду кооперативних, як організацій, так і підприємств. Кооперація повинна пробитися в самий глибоко народньо господарчого життя і соціалісти революціонери від давна ждуть соціалізації хліборобської продукції від розвитку в селянстві різних родів громадських об'єднань і економічних кооперацій. Нині і непартійні люде стоять за найширшу кооператизацію всіх форм сільсько-господарчого, ба на-

вітє більше, і промислового економічного життя, що не криє в собі нічого неможливого, жадних утопій.

Усуваючи капіталіста-крамаря і даючи дешево і доброї якості продукт, споживча кооперація повинна постачати населенню предмети привозу: харчі, бакалію, галантерію та мануфактуру, а також продукувати їх там, де то буде можливо. Кооперація ця, основана на роцдельських засадах, на Україні дуже поширена, обслуговуючи трудові шари: інтелігенції, селянства і робітництва, причім для пролетаріату і трудової інтелігенції це єдиний доступний рід кооперації. Тому споживча кооперація деякими економістами і політичними групами вважається кооперацією пролетарською.

Усуваючи фінансіста-лихваря і даючи дешеву позичку, кредитова кооперація повинна вміло справитися з уділюванням кредиту на продукційні ціли. Основана з деякими незначними відмінами на засадах райфазенських вона досі крім уділювання кредиту займалася й справами закупок та збуту.

Та тепер уже чуємо невдоволення з цього: мовляв: „нехай вона як слід справиться з своїми безпосередніми завданнями“. І дійсно, умілим кредитуванням можна викликати до життя й такі роди кооператив, яких досі не було, можна заставити сипкі піски давати не менший дохід ніж чорноземля. Цей рід кооперації у нас на Україні є найстарший і дуже поширений, на жаль, як і по всій Б. Росії не рівномірно, обслуговуючи потреби різної заможности трудового селянства. Найбідніші, судячи з офіційного звідомлення по дрібному кре-

дитові за 1907 р. завдяки малій кредитоздатності менше користали з кооперативного кредиту — безкінні двори 11,3%, бідні, однокінні — 17,8%, середняк, що з 2 коняками — 24,2%, селянська буржуазія (по Леніну-Ільїну) од 3 коняк і вище — 36,5% (Вїст. Євр. 1913 р., сентябрь, ст. 284). В нових умовах, коли все селянство введено в середняки, кредит може всіх їх діткнутися в однаковій мірі й тим самим сприяти розвитку продукційности селянського господарства. На превелике наше лихо в ході подій Україна тепер цілком утратила, по перше — єдину валюту, бо на ній що не волость, то й своя валюта: в одних українська всяка, в других лишень гривні, частійше царська валюта, є місцевости що дотримуються „керенок“, нарешті, подекуди ходить і „совітська“ валюта; по друге вона втратила взагалі грошовий знак як мірило цінності, а тим самим позбулася товара посередника, бо гроші настільки обезцінені, що для уздоровлення валюти не досить уже девальвації. Як тут вийдете з положення, коли в ту хвилю, як я пишу ці рядки, пуд хліба, який перед війною на золоту валюту коштував 1 руб., нині на українські гривні коштує 4 тис. карб., а на совітські 80 тис. рублів. Ясно, що таку валюту, яка впала не тільки у 80 тис. раз, а і в 4 тисячі, можна хіба тільки уневажнити, тобто спалити, а випустити нові гроші. А поки до того дійде, українській кредитовій кооперації робити нічого, вона або завмерла, або взялася за інші справи.

За те львина частка роботи в справі остаточного розв'язання земельного питання, шляхом ін-

тенсифікації, спадає на плечі сільсько-господарської кооперації. Своєю ціллю ставляє вона, як і споживча, усунення капіталіста-крамаря, тих гидких скупщиків сирівців на місцях, перекупців; вона, як і кредитова, усуває і капіталіста-лихваря, даючи річевий кредит своїм членам; але найголовнішим її завданням є розвиток кооперативної продукції на селі й усунення тим самим і капіталіста-фабриканта. Поширена досі менше, ніж перші два роди кооперації, ця наймолодша галузь української кооперації, що спирається виключно на дрібнім сільським виробнику, на селянині, здебільшого на середняках та заможних селянах, за що більшовики цю кооперацію охрестили назвою кооперації куркулівської, — ця сільсько-господарська кооперація в хліборобській країні має всі умови, щоби стати на перше місце серед інших галузей кооперації.

Якийсь час під впливом марксизму в деяких колах панувала думка, що підтримувати господарство дрібного виробника селянина не варто, бо таке господарство однаково буде витіснене більшим, поміщицько-капіталістичним, на що ж, мовляв, іти марно проти історії? Для нашого часу ця справа є вже вирішена в тім змислі, що дрібні селянські господарства не тільки не витісняються більшими капіталістичними, а навпаки за вільної економічної конкуренції самі їх проковтують, виявляючи цим свою цілковиту життєздатність. Тому-то на практиці марксісти-більшовики не замишлювалися, коли треба було поміщицькі землі віддавати отому дрібному виробникові селянинові

хліборобові. Тепер усунені всілякі сумніви про те, чи доцільне існування дрібного селянства і з боку теорій заперечень не чути. Кооператизація всіх сторін економічного життя хліборобів не зустрічає ні в кому опору і вона вже на Україні провадиться безупинно.

Сільсько-господарська кооперація у нас не обмежується гуртовими закупками предметів, рільництва для хлібороба, як рівнож і гуртовим збутом того, що випрацьовує хлібороб у своїм власнім господарстві. Вона вже стала на шлях широкій переробки власних сирівців, аби вивозити наприклад не молоко, — а масло, не сливки, а повидла, не яблука, а яблочне вино, не худобу на заріз, а копчені ковбаси та шинки, не зерно, а муку, не сиру шкіру, а виправлену і т. д. і т. д. І з кожним днем вона все далі йде в продукцію, то найпростішу, домашню, на яку спроможні найнижчі кооперативи першого ступіня, то складнішу, за яку беруться районіві союзи, а нарешті й у велико-капіталістичну, справитися з якою для нашого часу доки що можуть лише кооперативні централі всеукраїнського значіння.

В тей час, як кредитова кооперація має діло з одним предметом — грошми, а споживча — з предметами поживи, що продаються в споживчій крамниці, обидві являються одноманітними в своїх операціях. Кооперація сільсько-господарча, якій приходить ся, обіймати всі сторони селянського економічного побуту, розгалужується в цілий ряд товариств, особливо на першій ступні кооперативного будування, Сільські кооперативи першого

ступня і вже тепер є такі: сільсько-господарські товариства, пасічніцькі товариства, т-ва гуртових закупок, молочарські спілки, лісові товариства. артілі культурної аренди садків, машинові т-ва, т-ва огородників і т. д. Окрім операцій по набуттю та збуту вони займаються переробкою. а крім того і продукцією. Кооперативам першого ступня приступна аренда і набуття ставків і млинів; аренда овочових садків з улаштуванням сушарок на овочі, виварки повидел та конфітур (варення). Їм приступне виробництво цегли; а крім цеголень і розробка каменоломів, як рівнож і випал вапна. Особливо добре справляються товариства з лісовими доробками, а волинсько-українські кооперативи, попавши під Польщу, пішли в аренду і купівлю земель, хоч товариства по набуттю землі у нас на Україні були.

Кооперативи другого ступня, районні союзи, сільсько господарські переважно, хоч єсть окрім того і пасішницькі, крім операцій по закупну і збуту, проваджених в ширшій ніж сільські товариства розмірі, йдуть і в продукцію більшого закрою. Переробка цими союзами районної сировини провадиться при помочи високої техніки, недоступної звичайним сільським кооперативам. Ці союзи організовують випозичальні мертвого реманенту по селах для обробки землі, перебирають в свої руки найбільші в районі млини для перемолю зерна, організовують перерібку сировини в овочеве вино, а бджолений мед другого та третього гатунку в питний мед. Уряджують також заводи штучної вощини для пасішництва і одчи-

няють майстерні рамкових вуликів. Переробляють тютюновий лист в тютюн до палення, odkриваючи тютюнові фабрики. Перебирають по змозі всю площу лісових вирубів у районі в свої руки з передачею потім товариствам першого ступня. Це все у нас районні союзи вже роблять, а в недалекій будучности вони матимуть сірникові фабрики, гуральні, сукняні фабрики, супер фосфатні заводи, поля лікарських трав, вкінці зможуть дати населенню дешеву електрику через електрифікацію сел, які лежать поблизу досі пропадаючої дешевої водяної енергії і т. д. і т. д.

Сільські товариства різних галузей кооперації об'єднуються в районні союзи, скорочено „Господарсоюзи“. Районові центри хліборобської кооперації об'єднуються у всеукраїнським центрі в „Централі“. Централ опріч набуття та збуту предметів рільничої спеціальности (не тільки на внутрішнім, але й на закордонних ринках), обіймає в широкому розмірі взагалі справи хліборобської культури та сільсько-господарської продукції. Центр української сільсько-господарської кооперації постачає виборне, селекційне зерно на всю кооперацію. Маючи тартаки, фабрики мотузів, „Централ“ між иншим придбав найбільший на Україні завод плугів в Одесі, з продукцією до 200 тис. штук на рік, давши доказ того, що без барикад і революційної боротьби еволюційним способом можна поборювати капіталізм, як рівнож і того, що кооперація в силі справитися з провадженням і дуже могутніх підприємств, які досі велися на

взір капіталістичних підприємств. Це окрилює надіями...

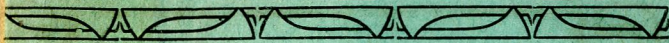
Можна гадати, що кооперація поволі спроможеться не лише на те, щоб усунути капіталіста-крамаря, забравши всю торгівлю на внутрішнім ринку в свої руки. Цю ролю (на жаль примусово) навязали кооперації вже більшевики. Вона поволі змагатиме також до того, щоб усунути капіталіста-фабриканта і то не тільки в області чисто сільсько-господарської техніки, а усунути капіталістів із їх фортець — залізної та бавовняної (текстильної) промисловости.

І таким способом через кооператизацію всього економічного життя, через кооператизацію всієї промисловости можна прокладати собі шлях до соціалізму. А цю ролю вже й одводить нашій кооперації одна з найчисленніших політичних партій на Україні українська партія соціалістів-революціонерів.

БІБЛІОТЕКА
Українського Народнього
Робітничого Дому
у ЛЬВОВІ.

Р. S. В брошурі того ж автора „Індивідуал. та колективізм укр. хліборобів“ просимо виправить такі друкарські помилки:

	замість	повинно стояти
стор. 8.	96.4	97.4.
„	51.3	88.7.
„ 9.	земський	земельний

УКРАЇНСЬКА

КНИГАРНЯ І АНТИКВАРНЯ

у Львові, вул. Рутівського ч. 22.

(Народний Дім).

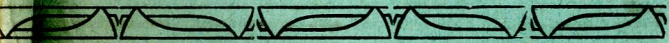
купує і продає: шкільні підручники, нові й уживані, белетристичні й наукові книжки, в українській і чужих мовах. Закуплює цілі бібліотеки й рукописи призначені до друку.

ймає замовлення на книжки инчих краєвих і заграничних видань.

ре в комісову продаж усі українські книжки й газети.

великий та найдешевший склад шкіль-
них і канцелярійних приборів.

мовлення на провінцію полагоджує відворот-
но за післяплатою або попереднім надіслан-
ням грошей.

5072

072 / 1986

РЛ

3948 у

Поодинокі випуски Бібліотеки „Знання” можна одержати

— — В ГОЛОВНОМУ СКЛАДІ: — —

УКРАЇНСЬКА

— КНИГАРНЯ І АНТИКВАРНЯ —

у Львові, вул. Рутовського ч. 22.
(Народний Дім).

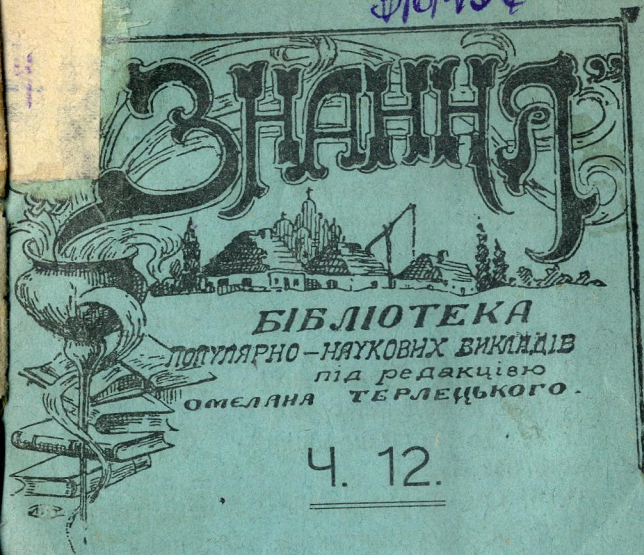
Надто продають еще:

у Львові: Книгарня Наукового Тов. ім. Шевченка; Книгарня Ставропігійськ. Інст.

- в Копичинцях: Сільський Господар.
- „ Коломиї: Видавн. Спілка укр. учителів.
- „ Любачові: Поміч.
- „ Перемишлі: Народний Базар.
- „ Самборі: Книгарня Каммерман.
- „ Станиславові: Українська Книгарня.
- „ Стрию: Народний Базар.
- „ Тернополі: Народна Торговля.
- „ Чорткові: Книгарня Маргулес.

Редакція Бібліотеки „Знання”
у Львові, вул. Корняків ч. 1.

Видавець і одвічальний редактор:
Омелян Терлецький.

4. 12.

Всенародне право на землю та
промислова майбутність України

написав

ОЛЕКСАНДЕР МИЦЮК

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЛВВІВ, 1921.

Накладом Української Книгарні і Антикварії у Львові.
З друкарні „Піла” у Львові, Ринок ч. 10.